

Enskild motion

Motion till riksdagen: 2014/15:2510

av Margareta Larsson (SD)

Upprättelse för vanvårdade barn

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att införa möjligheten att överklaga Ersättningsnämndens beslut.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att inrätta en specialavdelning för att behandla frågor om ersättning från det allmänna på grund av övergrepp, brister eller vanvård i samband med åtgärder enligt socialtjänstlagen.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att förvaltningsprocesslagen och rättegångsbalken ska gälla fullt ut för förhandlingar i Ersättningsnämnden.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att tidsfristen för ersättning för vanvård tas bort.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att de finska krigsbarn som vanvårdats omfattas av möjligheten att ansöka om ersättning hos Ersättningsnämnden.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behandlingen av personer som får avslag på sin ansökan om ersättning från Ersättningsnämnden.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att inrätta en granskande kommitté.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att lunchersättning ska gälla enligt Skatteverkets schablon.

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att svenska staten betalar ut ersättning till den sökande om den sökande beviljas sådan.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att införa full regressrätt för att återkräva beloppen från kommunerna.

Motivering

Ersättningsnämnden är en statlig myndighet som grundades genom en överenskommelse mellan sju riksdagspartier för att pröva om ersättning ska utbetalas till personer som varit vanvårdade mellan 1920 och 1980 i barnhem och på fosterhem. Vem som egentligen bär skulden för att det gått snett i frågan kring ersättning till de personer som utsatts för övergrepp och vanvård är oklart. Kanske är det Ersättningsnämndens juridiska ledning, som förefaller ha hittat på egna bedömningskriterier gällande allt från uppsåt till tvångskrav. Klart är i alla fall att mer än hälften av de barn som ansökt om ersättning och som vanvårdades i fosterhem och på barnhem inte fått vare sig ersättning eller upprättelse. Hur många som helt enkelt struntat i att söka är oklart, men borde vara många gånger fler.

Alltså, hälften har fått avslag, trots rapporter om misshandel, sexuella övergrepp och psykiskt våld. Ett livslångt handikapp blev ofta resultatet av denna vanvård som kunde pågå i årtal utan att någon reagerade. Vi vill påstå att det under byggandet av det svenska folkhemmet fanns en smutsig skuggsida med människohandel som en offentlig verksamhet; kantad med pennalism, slavarbete, pedofili och ett övermåttan av all sköns grymhet. Obegripligt är dock att man i nutid instiftade en juridisk kullerbytta som inte tillåter överklagan (en fråga som troligen kommer prövas i Europadomstolen). Självmordsfrekvensen som redan är skyhög i den här gruppen spås därmed på genom samhällets avsaknad av ansvar för sin skuld.

När det gäller lagen om ersättning till dem som vanvårdats ansågs det från lagstiftarens sida viktigt att ledamöter i Ersättningsnämnden skulle ge ett förtroendeingivande och ödmjukt intryck. Samhällets brottsoffer skulle kunna känna sig trygga och slappna av trots en befogad rädsla för myndigheter och annan överhet. Vi har pratat med flera som vittnar om att den muntliga förhandlingen känts som om de stått inför en inkquisition.

I Ersättningsnämnden ska äldre människor tvingas minnas detaljer från det man var fem år om antal blåmärken, snytingar och tillhyggen som använts och hur ofta för att inte verka vag i sin framställan. I vissa fall tillåts sökande ta med ett stöd in till nämnden, andra inte. Om ett stöd tillåts närvara får denne inte säga ett ord för att hjälpa

personen att minnas. Ibland får sökande sin rättmätiga tid på 30 minuter att framföra sin talan. Andra får drygt 10 minuter innan man hänvisas ut. Sammanfattningsvis törs jag påstå att det rättshaveri som Ersättningsnämnden utvecklats till måste göras om från grunden efter att dess tid löpt ut.

Sverige ska ta ansvar för sina medborgare på riktigt. Utifrån ett äkta engagemang kan vi visa omvärlden att vi är uppriktiga i vår strävan att tvätta vår smutsiga byk efter folkhemsbygget. I jämförbara länder har andelen som fått sin ansökan om ersättning beviljad varit betydligt högre.

SVERIGEDEMOKRATERNAS FÖRSLAG

Det överhängande problemet i skrivande stund är att Sverige har haft riksdagsval i september 2014 och rätten att söka ersättning går ut den 31 december 2014 (ämnet behandlas i en separat motion). Det finns således inte mycket tid att bereda de människor som fått avslag att göra en ny ansökan eller att motivera de människor som känner att det är orimligt hårda krav att ansöka om ersättning. Oavsett om Sveriges lagstiftare lyckas korrigera den skada som Ersättningsnämnden ställt till med vill Sverigedemokraterna ändå föreslå följande.

Det har byggts upp en viss kompetens hos Ersättningsnämnden, som det vore olyckligt att gå miste om; om man skulle bestämma sig för att samhället har ett ansvar för dem den tar över tillsynen och fostringsansvaret för.

Sverigedemokraterna föreslår att riksdagen beslutar om att Ersättningsnämndens beslut ska kunna gå att överklaga. På så sätt undgår Sverige även eventuellt ansvar för den talan som vissa sökanden väckt vid Europadomstolen. En möjlighet att överklaga innebär att Ersättningsnämnden kan fortsätta att avgöra ärenden som redan väckts och som kommer komma in under de närmaste åren. En möjlighet att överklaga innebär dock att besluten får den juridiska vederhäftighet som så akut behövs.

Sverigedemokraterna föreslår att riksdagen beslutar att t.ex. Kammarrätten i Stockholm ska inrätta en specialavdelning för att behandla frågor om ersättning från det allmänna på grund av övergrepp, brister eller vanvård i samband med åtgärder enligt socialtjänstlagen. Vår förhoppning är att riksdagen även inser, efter debaclet med Ersättningsnämnden, att samhällets ansvar för samhällets brister inte bör avgöras av en statligt inrättad nämnd; med ledamöter som ingår i regeringens vanliga ”nämnd-pool”. I framtiden hoppas vi att förvaltningsrätterna kan ta över ansvaret inom sina respektive jurisdiktioner, efter att Ersättningsnämnden utvecklats. Domstolarnas beslut, i sin tur, ska vara överklagbara till t.ex. Kammarrätten i Stockholm.

Förvaltningsprocesslagen och rättegångsbalken, i tillämpliga delar, ska gälla fullt ut för förhandlingar i Ersättningsnämnden. Detta inkluderar transparens (med möjlighet till lyckta dörrar och yppandeförbud), fullgoda motiveringar, rätt till biträde, rätt till fri bevisprövning, rätt till muntlig förhandling (utifrån riktiga kriterier och inte Ersättningsnämndens hittepå dito), rätten till en förhandling som får ta den tid som krävs för att avgöra målet osv.

Sverigedemokraterna anser att dels var den överenskommelse som de övriga sju partierna slöt alltför sträng och dels var den exkluderande. Vi föreslår att det klart ska framgå av eventuella lagförslag att tidsfristen 1920–1980 tas bort och att det ska införas ett ”mjukt” rekvisit som låter rättstillämparen, dock inte Ersättningsnämnden, ta ställning till om t.ex. ”samhället haft ett ansvar för placeringen”. Idag har inte personer rätt till ersättning för att de hamnat på fel sida om RÅ 1970:19, denna situation måste upphöra om någon som är inblandad som beslutsfattare på någon nivå ska ha hedern kvar i behåll. Om Regeringsrätten visade att den kunde meddela riktiga domar på 70-talet, finns ingen anledning att, för oss lagstiftare, tro att Regeringsrätten inte är förmögen att hantera förarbetsuttalanden och dess konsekvenser igen.

Sverigedemokraterna anser även att stupstocksregeln med 1980 som bortre gräns ska avskaffas. Det finns inga juridiska bevekelsegrunder för varför man, godtyckligt, valde just 1980. Som professorer i juridik påpekat; preskriptionsargumentet håller inte och inte heller argumentet om dubbelkompensation.

En förändring innebärande att personer som blivit vanvårdade helt eller delvis efter 1980 kan ansöka om ersättning bör införas först efter att rätten att överklaga införts. I annat fall riskerar man att olika vanvård bedöms olika av Ersättningsnämnden. Motionärerna föreslår dock inte att man ska avskaffa bedömningskriteriet att bedömningen ska ske utifrån vad som ansågs normalt eller okej inom samhällsvården vid den aktuella tidpunkten. Man måste förhålla sig till att synen på barnuppfostran förändrats, men det vi sett i form av avslag har till och med fått ledande forskare, tillika delaktiga i Vanvårdsutredningen, att ifrågasätta Ersättningsnämndens beslut.

Sverigedemokraterna tror att Ersättningsnämndens snäva kriterier för vem som är behörig att söka förvånat många som är ledamöter i den lagstiftande församlingen. I det tidigare förarbetet räcker det att ”sociala myndigheter valt ut det fosterhem” där vanvården förekommit så ska man kunna ansöka om ersättning. Regeringen konstaterar även i sin prop. ”möjligheten till ersättning ska omfatta inte endast omhändertaganden utan samtycke, dvs. med tvång, utan även fall där omhändertagandet skett med samtycke, dvs. på frivillig väg”. Frågan är därför varför det är omöjligt för t.ex. finska krigsbarn att söka ersättning eller att alla som inte kan gräva fram ett dokument, från ett

gallrat kommunalt arkiv, automatiskt får avslag. Vi föreslår att det genom ett klargörande i 1 § fastställs att det inte endast är ”omhändertaganden” som ska vara avgörande för ersättning. Utan att även det som lagstiftaren en gång tog ställning till ska kunna ge den sökanden ratione materiae. I klartext, utan juristspråk, ska varje person som blivit vanvårdad medan han/hon varit i samhällets vård under perioden 1920–1980 vara berättigad att ansöka om ersättning för att vederbörande blivit vanvårdad inom ramen för sin placering.

Med anledning av vad som sagts tidigare om suicidrisk anser Sverigedemokraterna att uppföljningen av avslag måste bli bättre. De som söker ersättning enligt den aktuella lagen är fruktansvärt ”trasiga”. De kan inte behandlas som enligt gällande regelverk, något Margareta Larsson (SD) varnat om tidigare. De behöver få delar av sitt förtroende för samhället återställt. Även om, efter det sadistiska, pennalistiska och pedofilistiska övergrepp vederbörande blivit tvingad att utstå, man får ha förståelse för att vederbörandes förtroende är helt förbrukat, är det viktigt att hanteringen av avslag inte driver fler människor i döden eller självskadebeteende. Det finns ett flertal samhällsaktörer som kan bistå och vara behjälpliga vid ett avslag på ansökan om ersättning. Vi har t.ex. inom ramen för Svenska kyrkan föreslagit att kyrkan kan agera stödjande. Men, framförallt måste eventuella avslag överlämnas personligen och varje person som får avslag ska erbjudas personlig uppföljning. Annars riskerar lagstiftaren att stifta lagar som inget individuellt samvete kan bära ensamt.

I de flesta situationer i en domstol eller inför en tribunal, särskilt när det är fråga om att göra sina rättigheter gällande, har man rätt att ta med sig ett biträde. Sverigedemokraterna är medvetna om att det är svårt för många att lätta sitt hjärta inför andra, men det ska var en oåterkallelig rättighet för varje sökanden att ta med sig en person som kan vara behjälplig att påminna personen om vad som hänt och vad som borde tas upp. Denna person ska givetvis ges rätt att påminna sökanden om händelser och detaljer som glöms bort i förhandlingen. Att sökanden inte nämner all fakta under en förhandling kan orsakas av flera aspekter. En del tar lugnande mediciner för att orka med att utsättas för nämndens tryck. I andra fall blockeras minnet av upplevelsen av att bli styrd i frågor av nämnden och tappar fokus på de egna upplevelserna. En person som varit utsatt för övergrepp och vanvård av allvarlig art har ofta ett normaliserat förhållande till t.ex. ”ofta”. Ett begrepp som beskriver frekvens, men som när det gäller misshandel med skärp kan avse allt från en gång per år till varje vecka. Sverigedemokraterna hävdar att samma rätt till processledning som gäller i FT-mål ska erkännas sökanden i Ersättningsnämnden. Samma rätt som erkänns tilltalade i brottmål ska erkännas sökanden i Ersättningsnämnden. Samma rätt som en enskild har i

förvaltningsrätten ska erkännas sökanden. Varje sökande ska ha rätt till ett biträde, en vän eller en släkting, eller ett juridiskt biträde vid förhandlingar inför förvaltningsrätten, t.ex. Kammarrätten i Stockholm eller Ersättningsnämnden. [Vi är även beredda att budgetera för extra rättshjälpsmedel, specifikt för den aktuella frågan.]

Vi menar, efter att ha gått igenom en stor mängd avslag, att det behövs en oberoende kommitté för att gå igenom avgöranden som meddelats av Ersättningsnämnden. Denna granskning bör innehålla personer från såväl de vanvårdade själva, professionell expertis på såväl vanvårdsfrågan som på ersättningsrätt och de åtta riksdagspartierna. Vi har sett redan i inledningsskedet hur forskare gått till angrepp mot Ersättningsnämndens bedömningar när det gällde rekvisitet ”tidsadekvat” bedömning. Vidare finns det frågetecken kring bedömningen av ”omhändertagande”, statens ansvar, ”principalansvar”, omsorgsansvaret hos fosterföräldrar, bältesläggningar, isoleringsåtgärder och socialsekreterare som skrattar åt sökanden när denne berättar om övergrepp. Med orden ”att det var stryk han behövde”. Vår bevekelsegrund är att det blivit fel i upprättelsen för de vanvårdade. Oavsett vems fel det var, är det upp till lagstiftaren att återställa det förtroende som barnen hade till samhället och visa att när samhället tar ansvar, tar det ansvar fullt ut.

Ett ytterligare exempel på hur samhället fortsätter att förnedra de vanvårdade är att lunchersättning erbjuds. Något som riksdagen informerades om, men som vi misstänker de flesta som stod utanför överenskommelsen missade att kolla upp, är att lunchersättningen beräknas utifrån en regeringsförordning som inte uppdaterats på 30 år. Värt att notera är att en dagens lunch i centrala Stockholm, Ersättningsnämnden ligger ett stenkast från Stureplan, inte kostar 60 kronor. Vi anser att riksdagen antingen bör lagstifta om att lunchersättningen enligt vanvårdslagen ska vara i enlighet med Skatteverkets skattefria schablon eller också att regeringen bör ändra sin förordning till ett högre belopp.

Som framgick av den inledande texten anser Sverigedemokraterna att det inte är ett enskilt övertramp det är fråga om eller att samhället kan skylla ifrån sig på enskilda tjänstemän, familjer eller barnhem. Det har varit avsaknad av ansvar och känslan av maktfullkomlighet som är styrande. Vi anser att det är barnets bästa som ska stå i centrum. Ansvar historiskt är tudelat, det har dels varit staten som med grund i makarna Myrdals syn på samhällsutvecklingen och dels kommunernas prioriteringar inom ramen för sina budgetmedel som varit styrande. Vi anser att när samhället tar ifrån ett barn från sin familj är samhället skyldigt att tillhandahålla samma tillsyn som en överbeskyddande moder. Ansvar hos den enskilde förövaren är dock inte utsläckt; pedofiler, våldtäktmän, våldsbrottslingar och andra ska fortsätta att utge skadestånd

och brottsofferersättning. Det vi menar är att samhället, genom att överta vårdnadsansvaret, har ett ansvar utöver den direkta gärningsmannen. I de flesta fall försatte samhället offret i den aktuella situationen. Det är således två helt olika saker som ersättningen ska avse. Den ena är för det specifika brott som begåtts och den andra är för samhällets ansvar för att den inte var ”varsam”. I grund och botten ska förövaren betala och i många fall är det uppenbart att kommuner fallit ifrån när det gäller sitt eget ansvar. För att ingen ska behöva bli utsatt för att kommuner lägger ned mer pengar på ombudskostnader än på ersättning till någon som blivit trakasserad, mobbad, tagit livet av sig, vanvårdad, bortlämnad på jour till pedofiler eller vårdslöst lämnad till misshandlande släktingar, föreslår Sverigedemokraterna att svenska staten, om beslutet går den sökanden till mötes, betalar ut ersättning till den sökande. Därefter behövs regler i, förslagsvis, kommunallagen för att staten ska kunna, med full regressrätt, återkräva beloppen från kommuner. Allt under presumptionen att kommunerna inte tar sitt ansvar på allvar, och antingen underfinansierar sin verksamhet eller också helt enkelt sitter fast i ett gammalt synsätt när det gäller barnuppfostran.

Margareta Larsson (SD)